

ВАРЕНИК—(таємниче, перебільшено серйозно, ніби сповіщаючи щось надзвичайне, озираячись навкруги) Є точні відомості... Троцький, звиняйте на цьому слові, заарештував Сталіна.

КАТЕР. ІВАН.—Що Ви?

БУБЛИК—І, дозвольте виразиться, у Петровського велика неж...

ЛЕОНІД—(саркастично) Ха-ха-ха... Ну й ще що?..

ВАРЕНИК—Я ізвіняюсь, і що ж тут смішного.

БУБЛИК—Дозвольте виразиться, висновки ясні. Радваада напередодні загибелі

ВАРЕНИК—Ви забули мабуть, звиняйте на цьому слові, як Наполеон програв битву при Ватерлоо через те, що у нього була нежить. А ви смієтесь.

ЛЕОНІД—(эле, уперто) Доволі... Облиште... Обридло... Ваші плятки. Ех, ви борщі. Я приїхав сюди працювати. Мені душно стає з вами. Ось хто працює (показує на Чучму). Він спалив Совхоз, він звалив потяг з хлібом під откос, він пустив у повітря інтенданство. А Ви що робите? Скажіть, коли ви почнете справжню роботу. Ви гадаєте, що цей, по чортячому сильно збитий механізм радянський без підривної роботи зникне. Доволі. Праці... Праці, чорт вас візьми. Ви ж цвіт нації, її буржуазія. Ви мусете перед вести. Сьогодні востаннє зачитую Вам свій плян і їду по Україні. І від вас вимагаю праці (підходить до Чучми). Вони, все... Вони можуть перевернути через рік-два все так, що й не зчується ніхто, звідки вони взялися. З ними ваша змичка... Слухайте (дістає з кишені папера. Хто аплодує, дехто кинувся до Леоніда).

ЛЕОНІД—(починає читати плян) Негайно ж їхати по селах... (Чучма, що весь час сидить за столом випиваючи, зненацька стукає кулаком об стіл, забряжчав посуд. Чучма підхопився, сп'яніло кричить)

ЧУЧМА—Кажіть... Дайте пораду... Наказуйте... Комуні пощади не дам. (Картина: група осіб, що зацікавлено слухають Леонідове читання, ображені Бублик і Вареник, осканенілий п'яний Чучма з піднятим кулаком).

З а в і с а.

(Кінець буде в наступному номері).

ОЛЕКСАНДЕР ВЕДМІЦЬКИЙ

МЕТАЛЬ І НАФТА

Красує степ... Дзвенить пшеничний колос
І бурштином горять шумкі жита...
А думка тче: куди не глянь—навколо—
Селянський піт на цих хлібах розтав.
Старе село віки греблось на нивах,
Свою печаль перелило в стебло.
Солоний піт—слізьми на житніх гривах...
Шумлять жита, хвилюють, наче зло.
І так віки... У кожному сірім зерні
Краплина поту стигла на проклін...
Ударив час на башті Комінтерну—
І рушив степ рікою поколінь.
За трактор, сівалку, дзвінку машину,

За вільний степ, розгнузданий від меж—
Нові думки, як іскри, всюди линуць
І вже горять вогнем ясних пожеж.
В змаганні зі старим красують ниви
І соняшним веслом п'ють радість рос,
Ростуть кругом новітні колективи
Й назустріч їм іде міцний радгосп.
Красує степ... Дзвенить пшеничний колос
І бурштином горять шумкі жита...
А думка тче: тепер не піт навколо,
А стиглі краплі нафти і металь.
Тут рух машин, тут пил заліза й сталі
Помножив час на м'язи вправних рук,
Тут краплі нафти колосками стали,
А туга й спів про піт селянський—мруть.
Не двадцять днів і не потоки поту,
А трактор—6 годин стальних—і га
Розсипле в полі буйну позолоту.
А праця-радість буде в берегах.
Дзвінкий металь і сиза нафта— в залуці
Шумлять в полях, як гул нестримних вод
П'є піт степів епоха реконструкцій,
Веде вперед, де рудні і завод.
Красує степ... Дзвенить пшеничний колос
І бурштином горять шумкі жита.
Встають степи—й нові пісні навколо:
Не піт і кінь, а нафта і металь.
1930 р.

ПАВЛО ТЕМЧЕНКО АХТИМОНІВ КІНЕЦЬ

I.

Він ще не старий. Чуб у нього чорний, густий, блискучий.
Вуса те ж чорні; під носом товсті, як окрайки, ніби мишачі
хвостики, позвисали й теліпаються якомось безнадійно.

Брови—два куці осоки над ставом. Під ними хитрі й лукаві
сірі очі. Вони ніколи не зупиняються на чужих очах; та й на
будлі чому не затримуються довше, як на одну мить.

В нього усмішка. Не можна вгадати яка, чи добра, чи зла,
бо хоч гнівається, хоч жартує—вона однакова. Навіть коли в
церкві на клиросі бере горою: «достойно і праведно єсть», то
й тоді вона променить спід вуст.

Коли ж сміється вголос, то дуже коротко: хо-хо—і вже; так,
ніби хтось візьме й відтігне йому третє «хо».

Ахтимон Савельович!

Його знають всі. Він голова церковної громади; частенько з попом по чарді тягне; навіть буває так, що, коли хто з району приїде, то у нього ночує, бо тут смачно, й тепло, і затишно.

Він—порядний господар; має чималий двір, льох, і чулани та комори у нього найбільші і найтепліші. Сало товсте; корови дають багато доброго молока; конячки кругленькі. Навіть собаки товсті й кудлаті.

Все це можна було б подесятирити, та що ж...

Советська власть...

Нема радії...

Потерпимо ще...

Буде ж колись край...

Все від бога...

Сози? Комуни? Хо-хо!.. Чого тільки не вигадують...

А може воно й на краще. Адже ж кажуть, що чим гірше, тим ліпше. Може воно й тут так вийде...

Хіба в Созах так працюватимуть, як для себе? Сякої—такої—і нема хліба!

Отже є такі дурні, що опинаються, не хотять до колективу.. Скоріше б кінець... Для себе день і ніч товкся б, а в гурті вісім годин! Хо-хо!.. Все за нас блискавиця робитиме. Дош сами зробимо. Хо-хо!.. Бий вас сила божа!

Шкода, що мене до Созу не приймають... Хоч відпочив би. Тепер багато не треба. Колись було по десятеро й по дванадцять коней, а тепер і на одній можна. Швидче до краю дотюпаєм, хо-хо!..

Бачили депо, може й ще побачимо. Жили при цареві, слава тобі господи. І Керенського бачили... Та й за гетьмана—бай-дуже...

Комуністи? Хо-хо! З ними тільки треба вміти поводитись. А саме найголовніше—не треба потурати. Кажуть тобі, що—так, добре; згоджуйся, а роби своє. І нічого, не помітять; кричати тільки люблять.

Переживемо і їх. Вже не далеко. Потерпимо... Ізраїль сорок літ страждав, а ми...

— Тату, ідїть вечеряти.

Ахтитимон з несподіванки кинувся, ніби спіяманий злодій.. Сполохані думки метнулися геть. Вдивився в доньку, ніби вперше бачив.

— Вечеряти? Добре. Я зараз.

Дивився їй у слід і всміхався.

— Чудова дитина! Вже дівка. Чи має хто таку?.. Як швидко виросла, як з води вийшла. Кругла, мов чаша—христильниця, не одному парубкові в оці сидить... Хо-хо... Якось воно та буде...

От поганенько тільки, що синашу до комсомолу не приймають. Ми б їм... А може й той... Хіба він винен, що батько там трохи має? то ж батько, а то син. Кожний за себе відповідає.

Секретар партосередку нібито якось оксамитно дивиться на Килина. Може... А тоді і Антін... Тим часом до чогось дійдеться. На все воля божа.

Перехрестився й посунувся на покутя.

Край столу дружина його, худа, затуркана, все чогось боїться, кидається, кудись поривається; бігає від столу до печі, то знов схопитись; сьорбне ложку—дві й закашляє, заєхає. І все христиться.

Поруч батька син Антін. Дебелий, з батьковими бровами й волоссям; червоний, кострубатий.

Килина на ослоні, спиною до дверей.

— З сільради й сьогодні приходили,—мовив Антон.

— Хо-хо,—всміхнувся Ахтимон,—хліба? А борульки не хочуть? Які господарі!

— То й нехай ідуть туди, куди пішов мій дід!—коротко одрубав Ахтимон,—що там ще?

— Кажуть, щоб хліб везли, та й стіжки щоб молотили.

Антін з-під лоба зиркнув на батька й нахнюпився. Знав, що вже сільрада декого поторзала.

Можуть не минути.

Тиша чорною ковдрою вкрила хату.

Не ілося.

Потім знов Антон:

— А може б той... може треба б...

— Треба? Знаємо, чого їм треба! Намолотили трохи? Вивезли? Досить! Трохи для них, трохи для нас, а те постоїть... Чим більше дає, тим більше вимагають. Хто працював? Ми? наше!..

— У Оверка сьогодні шукали. Знайшли в полові зерно,—мовила Килина.

— Знаю. Дурень! Помолотив, а тоді в полову, хо-хо! В нас у стіжках. Нехай чіпляються, не спрашно. Не тільки наше не молочене, он у Соза ще й на степу снопи та копиці; навіть поросли вже.

— То Сози, а то ми. В созах людей не вистачало, а засіяно дуже багато. Не передертися ж людям. Та созівське то й не дінеться нікуди, бо то Сози, кажу, а то ми.

— А що ж—ми?

— Куркулі,—засміявся Антон, але сміх був якийсь сухий та шорсткий.

— Ну, то й нехай! Аби не злодії. Ліпше щось мати, ніж ходити жебрати.

Стара здіхнула.

— Чого ти?—до неї Ахтимон.

- Страшно якось... Бо' зна...
- До суду потягнуть,—додала Килина.
- Хо-хо! До суду! це й справді так виходить: «за моє жито та мене й побито». Не дждуть!
- Скажуть, що навмисне не молотимо,—не вгавав Антін.
- Невправка! Коли б не таке зародило, то вже б давно упоралися, а так і в зиму втягнемо.
- Не перечили. Килина з матір'ю прибрали зі столу.

II.

Голова сільради не хвилювався, говорив твердо, ясно, попереджуючи. Дивився Ахтимонові просто в вічі. Він ніби забув про те, що сільрада була повна людьми, і що всі ті люди чекали на нього. Неважно, підождуть.

Ахтимон стояв перед ним і ніби дратував його своєю посмішкою.

Сільрада гуде. Від цигаркового диму навіть портрети й плякати якісь невиразні, ніби в тумані.

— Так ото я й кажу, — провадить спокійно голова, пронизуючи Ахтимона наскрізь своїм поглядом,—належить з вас триста пудів пшениці, то й везіть, не огинайтеся. А не вивезете, то ні на кого не жалкуйте, не подивимось...

— Легко сказати—300 пудів! Аджеж ви знаєте, як вродило? Солома. Ну, звичайно, полови теж багато буде, а зерна...

Ахтимон махнув рукою.

— Поморщене дуже, постікало,—втрутився якийсь селянин. Голова стрілив на нього очима так, що той зігнувся й швидко сховався в гущу.

— Чому досі стіжків не молотите?—знов до Ахтимона.

— Невправка. Оце тільки з возовицею покінчили. А тут ось вже й сіяти треба.

— І сіяти треба,—потверджує голова,—все треба, але ви—ні того, ні другого.

— Як-то?—дивується Ахтимон і оглядається, ніби апелює до гущі: «подивіться—но, люди добрі, на нього! Я нічого не роблю? От маєш!..»

— Ми все добре розуміємо,—каже голова,—зрозумієте ж і ви нас. Жартувати не будемо. От ми вам визначаємо термін: не змолотите стіжків за ці два дні, каятись будете. Оце і все. Більше нічого.

— Хм...—розвів руками Ахтимон,—хоч ялователись...

Він якось, не то заклопотано, не то іронічно бігає очима по всьому помешканню, обмацує всіх посмішкою й повагом виходить на вулицю.

Тут він почуває себе певніш, усмішка грає й променить на всі боки.

Його обступають колом.

— Ну, що там, Ахтимоне Савельовичу?

Декому цікаво: коли не звомпить Ахтимон і йому нічого не буде, то й іншим буде легше. Все ж таки Ахтимон справжній куркуль, а вони так собі...

— Хо-хо!—сміється ніби байдуже Ахтимон,—що ж там! 300 пудів! Триста б їм...

Він не докінчує, затримується, на мить замислюється і вже зовсім роздратовано додає:

— Вчора 200 пудів, сьогодні 300, а завтра? Певно 500?

— Нехай Сози дають,—хтось ехидно прикидається збоку.

— Еге, наїдяться!—іронізує другий.

— А хіба у вас нема чого вивезти?—запитує Ахтимона незнайомчик Улас,—лиште собі на харчі, на насіння; ну, коням, корові, свиням. Чого ж вам ще? Навіщо зайве? Справді, чого ви не молотите?

Ахтимон якось тупо й довго дивиться на нього, хоче сказати щось гостре й прикре, але знов стримується й говорить коротко:

— Машини нема.

— Го-го-го!—регоче дехто,—правильно!

Ахтимон підбадьорується:

— Вони думають, що справді навмисне не молочу, ніби я сам собі ворог. Хіба мені цікаво, щоб миші їли хліб у стіжках? Що ж маю робити? Вище себе не скочиш... Дармоїди!—додає він думкою й відходить.

— Коли б всі такі, як я, то ця погань довго не всиділа б,—думає він дорогою,—а то немов їх біс в шию жене. Хапаються один поперед другим. Ну, воно й помітно, що я ніби відстаю. Зма-га-ння! Хо-хо!..

В останнє слово вливається вся його лють, роздратовання й зненависть до влади. Навіть його невміруща посмішка на хвилину блідне й глибоко ховається під вуса.

III.

Турбувалася вдова Шияниха.

Давно вже треба б молотити; їсти нема чого, та й час не жде; вдарить негода, тоді хоч ала кричи.

А тут машини нема. Вовозиця зятяглась. Черга така за машиною, що хто його зна, коли й діждешся.

Та хіба тільки машини бракує Шиянісі? А людей до машини? А харчі? Правда, вона декому відробила, але все ж таки мало. Той грабель, той вилок. А ще ж в чомусь і зварити треба. Хай йому всячина! Тепер вже видно, що до колективу аж-аж пора. Доки його отак мучиться?

Сьогодні в Сороки молотять. Пішла. Кажуть, Ахтимонова черга. Трясця б тебе побило! Багатому скрізь швидше.

Шияниха хвилюється, навіть лається.

— Кого ще ви так?—питають її.

— Та оте ж опудало церковне, Ахти...

Та й замовкла, бо перед нею й сам Ахтимон виріс.

— Всього доброго вам!—лагідно вклонюється.

— Здрастуйте,—відповідає Шияниха коротко й непривітно. Ахтимон ніби не помічає нічого.

— Я чув, що молотити ладнаєшся?

— Ладналася та розладналася.

— Чому так?

— А хіба багатими похопишся!—відповідає Шияниха і вже зовсім не приховує свого роздратовання.

— Хм... А я оце й прийшов з тим, щоб ти перше молотила, бо я ще не підготувався.

— Справді?!—радіє Шияниха.

— Сходи до Сороки, скажеш, що я свою чергу тобі вступаю.

— Та мені ж не повірять.

— То вдвох підем.

— От вдвох підем.

— От спасибі!—хапається Шияниха і майже попереду йде до Сороки.

В її голові стрибають думки про те, що, мовляв, і її доля не щербата: помолотити за години, це не аби-що, сто пудів ваги з себе скинула б. Та й Ахтимон, бач, не такий вже поганий, як кажуть.

Ахтимон іде ззаду й посміхається сам до себе:

— Хо-хо... Я зраділа. Коли б вас більше набралось, а тим часом може й задощиться. Щось вже занадто довго годинить. Певно як розквасить, то годі молотити, хо-хо...

Шияниха не спала цілу ніч, а ранком вже й машина на току.

Мов на світ народилася. Людей зійшлося багато, допомагають, все до ладу, ніби й справді в доброї господарки. Жартують, вигукують. А машина знай одно: жжу-в! жж-в!...—жує й ковтає. Рух, гамір. Полова метеликами в'ється, солома горою росте.

— Давай!

— Побережись!

— У-ух!

— Го-го!..

Тоді саме й підійшов Семен Горовий, голова сільради до тракториста й велів зупинити машину.

Раптом все втихло. Люди здивовано озираються, ніби запитують «в чім річ»?

— Поламалося що?

— Лихо трапилось?

Всі до трактора,—а тут голова. Обступили колом, хто з чим був, з вилами, з граблями, з штилями; навіть дівчина, що різувала перевесла на площадці, так і стала перед головою з ножем.

Горовий аж засміявся:

— Хай вам хрін! Ви мене ще заколете.

І потім вже серйозно продовжував:

— От що, громадяни: зараз машину потягнемо до Ахтимона, а вас прохаю всіх теж іти за машиною й попрацювати, поки скінчемо.

— Лишенько! Як же це?—кинулася до нього Шияниха.

— Подождіть, не лякайтеся, так треба. Ахтимон хитрує. Йому дано строку два дні, в вже минув тиждень. Не хотів по доброму, то ми тепер застосували до нього закон 3-го липня. Заберемо все, коли не хотів дати, що слід.

— Та я ж готувалася, наварила, напекла... Знаєте, що це, все варт за моєї вбогости? А людей? Коли я тобі їх зберу?—плякала Шияниха.

— Не побивайтесь, тітко Христе,—говрив до неї лагідно Горовий,—все буде добре. Нам не цікаво вас іще дужче вбожити. На ваш хліб хоч і негода буде, то дарма, скільки там його! На дві години роботи. В Ахтимона ж треба молотити добрих два дні. Хто зна, що може бути за ці два дні? Може піти дощ, може...

— Бач! Це в Ахтимона, бо він багатий, а в мене нехай гніє!—вже з серцем говорила Шияниха,—отака правда?!

— Подождіть. Що ви вбога й побиваєтесь, то вам ніхто, вибачте не винен, ідіть до колективу, то легше буде...

— Без вас знаю!—одрубала вдова.

— Ну, от. Але не в тім річ. Коли у вас погніє, то це ерунда, ми вам допоможемо, може й Ахтимоновим хлібом компенсуємо. А от як у нього зогніє, то нам за це не подякують. Копитал! Покарати можуть. Правда?—подивився він на всіх.

— Правда!—заговорили кругом,—а ви, тітко, теж ходімо з нами до Ахтимона. Ваш борщ ми й холодний поїмо, а ~~ми~~, то й так перебудемо, скільки там того діла!

— Бачте. Крім того це ж не даремно. Все буде вираховано й виплачено за роботу. Згода?

— Згода!

— Котимось!

— Дайош Ахтимона!..

IV.

Ахтимон закріпив біля стіжків, коли трактор наблизився до воріт. Він спокійно дивився на машину й на людей, але, помітивши, що Горовий відчиняє ворота, раптом випростався й стояв з граблями, мов вартовий.

Двір сповнився ріжними згуками, люди заглядали скрізь по всіх суточках, лізли на стіжки, дехто ладнав машину.

Ахтимон не рушився з місця, ніби ноги в нього приросли до землі. Брови настовбурчились, очі зловісно бігали, посмішка зовсім зникла, губи міцно злиплися і в них приховалася лють.

— В чім річ?—нарештї вимовив він якомсь глухо.

— Ріжте курей, варіть обід, на роботу прийшли!—хтось гукнув з гурту.

— Я вас не прохав,—суворо мовив Ахтимон і рушив з місця.

— Добрих робітників і не треба прохати,—обізвався Горювий і додав:

— Не хотіли добром, то ми ось як.

— Що—ось як?—підскочив до нього Ахтимон,—грабувати?!

— Чпш!—зупинив його спокійно голова.

А в цей час у двір вїхала хура з порожніми лантухами. Машина вже гула, ковтала золоті снопи, розбризкувала порохом і виливала добірне зерно, лантухи пузатілі і важко, ніби стомлено, лягали на брїчку.

Ахтимон все ще стояв з широко роззявленим ротом та задер-тими бровами, руки у нього помітно тіпались.

І вже аж тоді, як вивели зі стайні його коней, запрягли в хуру й рушили до воріт, він раптом кинувся наперед, розіп'явся на воротях і закричав:

— Рятуйте! Гвалт! Грабують!..

Стара Ахтимониха ходила й ламала руки. Килина спершу нічого не розуміла, підходила, то до тих, то до інших, потім, збагнувши все, на мить спалахнула; далі махнула безнадійно рукою, приєдналася до гурту й почала працювати. Але Шияниха сіпнула її за рукав, щось зашептала і вони вдвох пішли до хати. Певно готувати обід.

Той, що сидів на брїчці, сміявся й потаняв коней просто на Ахтимона, але Ахтимон ліг упоперек, воріт, розпістер руки й гукав:

— Через мене їдь! Через мене, злодію!

Антін, що весь час мовчав, тепер підскочив до батька, вхопив його по-під руки й потяг.

— Спізналися!—говорив він з неприхованим гнівом,—казав: треба було б самим... Тепер маєте...

Ахтимон ніби охляв. Рукий й ноги теліпалися, ніби на мотузках. П'яною ходою пішов за найбільший стіжок і ліг.

Минуло може з чверть години. Ахтимон не рушився. Раптом його ніби щось пронизало; він схопився й сів.

— Хо-хо!.. Побачимо!.. Ні вам, ні мені!..

Вихопив сірника, тернув і встромив у стіжок. Спершу сам собі не вірив, чи горить, чи ні. Сонце сліпило очі і в тому сайві не помітно було кволого вогника.

— Дурень старий...—шепотів Ахтимон сам до себе,—розставив рідко стіжки... зберігав... Та дарма!..

І вже аж тоді, як розгорілося й припекло, він відскочив від стіжка й зареготав.

Хоч підпал і швидко помітили, але суша була така, що стіжок охопило вогнем, мов червоною ковдрою й за хвилину він палав свічкою.

Кинулись рятувати машину, все повідтягали й заходились вкривати мокрим ряднами ближчі стіжки, поливаючи їх водою.

Тільки абсолютній тиші можна було завдячити, що згорів один стіжок.

Горовий нічого не міг робити. Стояв дуже блідий, розгублений і тільки шептав:

— Йолоп... Роззява... Це треба було передбачати...

Ноги й руки тряслися, він зовсім знесилів. Потім, коли побачив, що все врятовано, крім одного стіжка, полегшено відіхнув і присів.

Молотили всю ніч, так що другого дня до вечора закінчили і в Шияниках.

Широке Криворіжжя

17-ХІІ—30 р.

АНДРІЙ ПАНІВ
М Е Ж І
ФЕДОРІВСЬКОМУ
РАДГОСПОВІ ПРИСВЯ
Ч У Є Т Ь С Я

Як я ненавижу межі
Чорне прокляття села:
В їхній зрадливій мережі
Спутана доля лягла.
Ділять вони неподільне
Ранами ріжуть лани —
Дума селянська невилізна
Завжди прикута до них.
Їхні ряди лиховісні,
Рясно скриває бур'ян,
В проклятій їхній колисці
Гине і задум, і плян.

Ниви в строкатій одежі
Привидом дивним лежать...
Чорні заплутані межі!
Власности втілений жах!

А поруч зовсім
 не сон
 не мрія

Лан —
 на тисячі га
По ньому
 хвилями
 вітер
 віє
І краю тим хвилям нема...
З житів не видно
 автомобіля

Гнеться
 униз
 колос тугий

Хвиля
 за
 хвилею,
 хвиля
 за
 хвилею

Без меж,
 обніжків,
 без
 берегів.

Земля
 покірна тут
 людині,

Коли людина —
 колектив...

Прийдуть сюди вперті машини
Взяти багатий
 дарунок жнив...

Загоготять тоді димами
Смуглявошкірі молотарки...
і
 над безкраїми
 ланами.

Могутньо
 пройде
 залізний кінь...

Здіймуть гордо
 стоги високі
 полине
 зерновий
 плін...
 Поллються життєздатні соки
 по жилах
 творчих
 наших країн
 Нехай ще
 хижо
 ворог стежить,
 Як ланцюги
 в нас старі
 горять —
 Зникають в безвість
 на нивах
 межі
 і йде до сонця
 країна
 Рад!

МИКОЛА ДУКИН
 БЕЗПРОТОПТАНИХ
 С Т Е Ж О К
 НЕМИСЛИМЕ ДІЛО

Якось в Ізюмі, в культвідділі Райспоживспілки, я зустрівся з головою нашого ЄСТ. Голова, що теж того дня прийшов до міста, сидів похнюплений і хмурий, щойно перед тим, видимо, витримавши якусь важку й неприємну баталію. Просто нього сиділи діячі Культвідділу, що відпочивали після першого наскоку на бідолашного свого гостя, але не виявляючи ні найменшого бажання дати йому спокій.

Голова дуже зрадів моїй появі гадаючи знайти в мені підтримку:

— Ну от, скажіть ви їм, — закричав він мені назустріч, — скажіть, мислиме це діло, чи ні?

Я цілком резонно відповів, що на схід від 47-го мередіану всяке діло мислиме, якщо воно йде на користь пролетаріатові і якщо до нього як слід по-більшовицькому взятися! А далі менш резонно запитав, яке саме діло він має на увазі...

Діло, як виявилось, було справді на перший погляд «неми-слиме». Культвідділці пропонували нашому ЄСТ не мало не багато, як утворити літньої пори... лікпункт, мінімум п'ять чоло-віка мусіли коштом і клопотом ЄСТ протягом літа зліквідувати свою неписьменність. Райспоживспілка давала навчальне прилад-дя, підручники, а ЄСТ повинно було організувати справу на місці.

— Ми ще зайдемо, товариші, трохи згодом,—мовив я, витя-гаючи роз'їритого голову з приміщення Райспілки.—І зайде-мо, напевне... по підручники й зшитки.

... Сонце хилилося на захід, коли ми з головою ЄСТ виїхали на шпиль, звідки видно вже було нашу комуну.

Голова говорив:

— Я справді не врахував того моменту, що справу з лікпунк-том можна тепер ставити на певний ґрунт. Я справді забув тід той час, що в нас є неписьменні комунари.—І вже забуваючи про свої недавні сумніви, він заклопотано питав:

— А як ви гадаєте, вистачить нам двадцятьох підручників? Чи не мало ми набрали зошитів?—І голова дбайливо підсунув під ящик тачанки пакунка з підручниками й зшитками.

Того ж вечора ми розпочали переговори з Радою комун. Як і слід було сподіватися, Рада цілком пристала на наші пропозиції: один раз на тиждень відпускати з роботи учнів лікпункту на дві години раніше, щоби вони мали змогу, не засиджуючись до пізної ночі, ходити до школи. Другий раз, ми гадали, учні ходитимуть у неділю, в день відпочинку, не відриваючись від нагальної праці. Рада не лише пристала на наші пропозиції, але й доповнила їх двома істотними ухвалами: першою—про те, що всі неписьменні комунари (а, властиво, комунарки, бо комунари майже без ви-нятку письменні) обов'язково мають відвідувати школу, і дру-гою—про те, що години, витрачені комунарами на шкільну науку, зараховувати, як години трудові. Ця істотна ухвала остаточно розв'язала справу, бо саме під той час в комуні переходили від системи трудовнів на виробіток, на погодинну працю і цей момент дуже важив.

Ми заходилися з головою ЄСТ вишукувати свої «кадри». Ка-жу вишукувати, бо справу лікнепу не можна уявляти собі було-лічно, ні, тим більше, ехолостично. Справа статистики на цьому терені освітнього фронту подвійна: реєструвати кількість офіцій-но випущених лікпунктами—із одного боку і враховувати солідні, зчаста, цифри лікнепівського реєдіву—з другого. Перефразо-вуючи відому формулу, процес боротьби за загальну письменність можна стисло укласти у фразу: «крок назад, два кроки вперед»... Характерно, наприклад, що набираючи учнів до лікпункту (а ве-сти його мав я, бо вчителька хворіла а т. Б. пообіцявши взяти

на себе лікпункта, урочисто затіячив саме в день, призначений для початку роботи), я побачив багато знайомих імен і прізвищ: писалися ходити до школи жінки, що ще п'ять років тому ходили до мене вчитися в лікпункт. І, виявляється, не лише того року, а й пізніше «заглядали до школи». Саме в цьому «заглядали» і полягає основна причина рецедивів: походить-походить інша тиждень—другий, а потім якась випадкова причина («засиділася в школі, а теля корову виссало!») збиває її з цієї стежки і вона забуває те, що з такими труднощами вивчила, і вертає в свій первісний стан.

Так, властиво, йшла праця і цього лікпункту. Приходили, трохи вміючи читати, приходили, не маючи жодного уявлення про грамоту, були й такі, що вже знали грамоти, але хотіли йти далі. Зрештою, скільки було учнів, стільки було й груп: до кожного доводиться підходити цілком індивідуально, бо немає нічого гіршого, як учень лікнепу «заскучає». От так, здавалося б, ні сіло, ні пало, перестає інше ходити. «Чому це вас у школі не бидко?»—питаєш. «Та так... Що я даром час гаятиму. Я вже вроді трошки вмію читати, мені б щось новенького, а другі відстали—їм би на місці товктися». Та ще більша небезпека—«перегнути палку» в бік тих, що же «трошки вміють». Тоді остаточно «заскучає», зневіриться в своїх силах, у тому, що будьколи можна навчитись грамоти та, що вперше потрапляє до школи, що не має жодного уявлення про шкільну премудрість.

І новачки, і «рецидивістки», і ті, що вдома, біля чоловіків і дітей-школярів трохи навчилися—все це складає такий неможливий, такий складний конгломерат, що нелюдської спритності і терпіння треба, аби всім «догостити», аби кожного навантажити відповідно до сил і знання.

І все ж факт лишається фактом: двадцятьох підручників, що їх я привіз із міста, не вистачило! Довелося вибериувати старі читанки по учнях і навіть їздити позичатися книжок у Бражківку до тамтешнього завідувача школи. Лікпункт влітку, в розгар поліття, був звичайною річчю, буденним явищем і буденною змогою в барвистому шерезі тих явищ і змог, що їх висунула на порядок денний колективізація! 80% складу учнів були комунарками. І, здається, не менш 75% контингенту—заміжні, ба навіть здебільшого літні жінки, матері школярів, а то й дорослих комунарів.

Лікпункт наш працював, що правда, лише до початку жнив. «Рецидивістки» відновили в своїй пам'яті вміння читати й писати, при звичайся навіть улітку заглядати до книжки, новачки—дещо підучилися розбиратися в елементах читання, і, що найголовніше, дістали добру зарядку на зиму, переборюючи головну перешкоду

на шляху до опанування грамоти: непохитну до того певність, що вчитися пізно, не ті літа, і таке інше. Крім того, з усією групою ми встигли проробити тези т. Яковлева до XVI партійного з'їзду і взагалі бути в курсі поточних політичних справ і кампаній.

Пам'ятаю, одного разу надто мало учнів зібралось до школи. Увечері я пішов до комунівської їдальні, гадаючи з'ясувати причини й серйозно полаятися зі школярами за їхнє легковажне ставлення до науки. Але підійшовши до їдальні, я побачив бригадира, що відав політтям, оточеного розгніваним жіноцтвом:

— Раз Рада ухвалила, так треба того додержуватися!—почув я гнівні голоси.—Ми сьогодні через то і до школи не пішли, що загнали полоти на край світа. Та не досадно було б, якби всі, а то ті, що не ходять до школи, зразу за яром пололи, а нас аж на сою запакували—куди ж тут до школи йти?!

Бідоласі бригадирові таки чимало перепало на горіхи. Жіноцтво, розуміючи прекрасно всі переваги, що їх давала їм розумна і справедлива ухвала Ради, гаряче обстоювала свої права, не бажаючи розмінювати їх на випадковому примху, чи може недогляд бригадира.

В день же відпочинку, як правило, ходили порівнююче гарно, часом лише затримуючись з-за дітей. Бо з дитбудинку дітей по неділях розбирають жінки додому, і це певною мірою перешкоджало нашій роботі.

То ж лікпункт, кажу, працював лише до початку жнив. Зберегти школу підчас жнив було несила. Гарячі сьогоднішні ¹⁾ комунівські жнива цілком відволікли в інший бік і увагу і енергію учнів. Та й сам груповод, зрештою, опинився на степу в ролі скидальщика першої лобогрієчної тракторної бригади, тринадцять день без випрагугу працюючи з рання й до ночі! Я весь час намагався спіймати себе на «опортунізмів», пристаючи на неможливість зберегти лікпункт протягом жнив. Намагався і не міг, бо якщо, давня і непохитна традиція визнання неможливості будьякої праці школи «від середохресної й до заговін»—справді опортуністична, консервативна й реакційна, то не можна не пристати на потребу згорнути роботу на чотири—п'ять ударних тижнів, коли люди справді падають з ніг, правуючи буйний урожай, від якого залежить дальший їхній розвиток і господарчий і культурний. Ця загальна праця підпорядковувала собі всі ділянки комунівського життя і ми з т. Бородавкою докладали всіх зусиль, щоб знайти відповідні, польові, сказати би, похідні методи культурної і політичної праці. І в цій галузі багато все ж пощастило зробити. Я не кажу вже тут про те, що систематично й напружено саме підчас жнив працювали комсомольський і партійний осередки. Крім

¹⁾ 1930 р. Автор

цього нам пощастило випустити стінгазету, розгорнути кампанію по втягненню до «Товариства Червоного Хреста» і (сам проходив XVI з'їзд партії) триматися самим і тримати інших у курсі перебігу з'їзду. Принаймні в полі жодної перерви на полудень не минало в мене без того, щоб не розговоритися з кимнебудь з комунарів на пекучі теми. О 9—10 годині вечора я вертав з поля, стомлений украй. Але замість спати, розгортав свіже число «Правди» і читав доти, доки, навіть доклавши найбільших зусиль, не міг розібрати жодної літери. Вранці, розбуджений традиційним по комунах і артілях буфером, я поспішав на збірню першої бригади. Невиспаний, але задоволений, що підчас полудня, або кладучи копії з дідом Романом, я зможу продовжувати з комунарами розбір цікавої доповіді т. Яковлева, що саме тоді публікувалася в «Правді».

Величезна підйома не лише господарчого, але й культурно-політичного росту села—колективізація і на цій ділянці принесла змогу перебороти одвічні забобони й традиції, наочно доводячи, що освітня праця за певної настрливості й енергії річ і можлива, і корисна, і вдячна!..

...БУДИНОК ЦЕЙ БУВ КУРКУЛЬСЬКИЙ Й...

Неділями жінки розбирають дітей з дитбудинку. Неділями колишня резиденція куркуля А. Й. Іщенко порожніє, притихає. Але шість день на тиждень будинок живе своєрідним, клопінним, напруженим життям. Тут, в цьому будинкові, розгортається одна з найцікавіших сторінок книги, про велику перебудову: розв'язується питання громадського виховання дітей.

Доказ одного з найбільших досягнень колгоспного будівництва, будинок цей править, зрозуміла річ, за одну з найпривабливіших «вогневих точок», за пляцдарм, де глитай намагається дати бій переможним, але ще не зміцнілим, неокріплим силам колгоспників. Тема про дитбудинок зокрема і про дітей взагалі—одна з найактуальніших і найулюбленіших тем для клясового ворога у його боротьбі з колективізацією. Пильними очима стежить ворог за кожним кроком дитбудинку, готовий скористати з найменшої хиби, найдрібнішого промаху, найістотнішої неполадки...

І Рада—цей штаб, цей мізок комуни—це прекрасно розуміє. По плечі пірнувши в різні господарчі клопоти, в організаційні справи, в клопінні і відповідальні розрахунки з вихідцями з комуни, Рада, проте, знаходить час для невсипущого піклування дитбудинком. Рада, відбиваючи демагогічні, подеколи, наскоки відсталі частини комунарів, всі сили напружує, щоб винятково добре налагодити справу харчування, постачання дітей. Був

період, коли все без винятку молоко йшло на дитбунок, коли цілі партії мануфактури приділялися дітям, не зважаючи на протести частини комунарів.

Тож я цілком зрозумів і відчув усю відповідальність і складність свого завдання, коли Рада, затверджуючи мене членом комуни, водночас ухвалила покласти на мене дальше розгортання дитбудинку, всю організаційну працю в цій ділянці. Це визначало, що протягом місяця треба було підготувати дитбудинок до того, щоб охопити всіх без винятку дітей від одного до семи років на весь час порання врожаю. Це визначало, що десь треба було взяти з півсотні ліжок, десь треба було знайти добру керівницю, перевстаткувати кухню, знайти посуд, і, нарешті, розв'язати, розплутати той клубок, що зветься жіночими думками, жіночими настроями, словом, підготувати ґрунт для цілковитого охоплення дітей на час жнив і, тим самим, цілковито звільнити комунарок від домашнього клопоту за-для роботи на полі.

Дитбудинок існував з зими 1929 року. В ньому містилася лише частина дітей комунарів, до тогож частина, твердо невизначена. Часом більше, часом менше, а, зрештою, це цілком залежало від бажання батьків, правдивіше—матерів. Частина населення дитбудинку—діти, що живуть тут від понеділка до суботи і лише в неділю розбирають їх матері. Частина приходить вранці, живе й харчується тут до вечора і йде спати додому. Часом зникає раніше; часом, буває, взагалі, важко визначити, де в даний момент перебуває такий-о п'яти чи шестилітній громадянин? На цьому ґрунті у матерів з персоналом дитбудинка—вічні бої. Матері правдиво й резонно настоюють на тому, що персонал повинен щохвилини знати про кожного зі своїх вихованців, а персонал відговоряється тим, що троє дівчат не можуть встежити за півсотнею дітлахів, особливо, якщо одна чи дві з няньок глядять виключно малечу, повзунів.

П'ятилітньому ж громадянину зрештою нудно стає на тісному й неохайному дворі дитбудинку з нянькою, що не вміє його як слід розважити і він пускається в мандри, правдиво гадаючи що для його п'ятилітнього розуму на терені просторої комуни знайдеться багато цікавого!

Частина ж дітей комунарських—взагалі поза дитбудинком. Інші тому, що далеко водити, як от приміром зі згаданого вже хутора Олійникового, філії комуни; інші тому, що хворіють, а інші... Про цих інших трохи згодом. Тоді, як дійде мова до «головних боїв».

Іщенкова куркулева хата простора, нова. Стара хата, житло «доби первісного нагромадження», часів його переселення на одруб, стоїть у дворі, під кутом до нової. В старій хаті у колиш-

нього господаря був, здається, коровник чи стайня, словом ї було пристосовано під житло для худоби. За цією традицією йдучи, комуна й собі влаштувала в ній свинарник комунівський. Власне, один з кількох, бо свиней у комуні було на той час щось понад двіста, а новий, величезний і спеціальний свинарник тоді лише розпочали будувати.

Годі й казати, що таке сусідство для дитбудинка є дуже й дуже мало бажаним. Симпатичне населення старої хати приналежувало до себе цілі хмари мушви, а мушва, не бажаючи обмешуватись старою хатою, надто ретельно відвідувала й нову, де жили діти. Купи гною і сміття, розкиданого по всьому дворищу, доповнювали картину.

І найголовніше те, що Рада, розуміючи всі невгоди такого сусідства, нічого не могла зробити: перевести свиней з того двору було абсолютно нікуди. Свині, активно сприяючи розв'язанню м'ясної проблеми, плодилися з усім притаманним їм хистом, і треба було подумувати про дальше поширення житлоплощі для них, а не про евакуацію зі звиклого, відповідно до того ж устаткованого, приміщення.

І скільки я, віднині «верховний дитячий комісар» — не настоював, довелося миритися з видимою необхідністю. Довелося вживати заходів, щоб це небажане сусідство якомога нейтралізувати, хоч трохи відсунути від порогу дитбуда. А найперше, треба було прибрати у дворі, повитягати геть купи сміття, гною й трісок, що не давали малюкам змоги скористатися навіть з невеличкого місця перед будинком.

У полі йде поліття. Всі жінки й частина чоловіків — із сапачками зрання й довечора. Решта чоловіків копають канави для фундаменту майбутнього свинарника, б'ють і возять камінь і зайняті на тисячах інших важливих і нагальних робіт. Годі й казати, що за цих умов не можна було відірвати людей для того, щоб прибрати двір дитбудинку. Не пам'ятаю вже з чиеї ініціативи, та й неважно це, але одного ранку двір дитбудинка раптом вкрили школярі, озброєні всім належним знаряддям: граблями, віниками, ношами, візком. Вони звично перешиковуються, розбиваються на ланки, займають собі кожна ланка якусь ділянку двору і робота клекотить.

«В нашій комуні «Кім» є будинок для дітей. Будинок цей колись був куркульський. А тепер у ньому живуть діти комунарів. І от побіля цього будинку і в дворі було багато різного бруду. А це ж, бач, літо надходить, а в дворі бруду повно.

От наша школа зібралася і пішла прибрати двір дитбуда. Це ж домога нашій комуні. З нами були наша вчителька Катерина Юровна й Микола Володимирович. Ми згрібали сміття й закидали ним яму, де колись був погріб чи буряки. Тоді М. В. пішли на стайню, запрягли коні й ми возили з двору гній, а решта учнів вимітали двір та носили

ряднами бруд. А як кінчили уборку, то поїхали, накопали піску й посипали ним увесь двір. Тепер малим дітям є де бігати й гратися!

Це теж один з дописів до стінгазети, допис учня 4-ї громади. Прибраний, виметений і вситаний жовтим піском двір, проте був усе ж надто малий для рухливого й жвавого населення будинку. Тай сам будинок-хата на одну велику й три маленьких кімнати та кухню—видима річ не міг вмістити всієї тієї кількості — понад сто чоловіка дітей, що мали тут з'явитися менше, як за місяць. Поруч цієї садиби—садиба агронома І. М. Безпаленка. Агроном по мобілізації спеціалістів на весні мусив був виїхати до Ізюму на працю в правління райкуща колгоспів. Будинок його стояв напівпорожній: в одній кімнаті мешкав комунівський агроном, в другій я з тов. Бородавкою, одну кімнату займала комунівська швальня. Цей будинок Рада й приділила для поширення дитбудинка. За кілька день евакуювалися мешканці й швальня, будинок вимели, побілили, вимили, перевезли, деякі столи, ослінчики і він готовий був прийняти в свої стіни галасливих, веселих малюків. Криза, отже, розв'язувалася і не так вже й погано до того, якщо зважити на взагалі тяжку кризу з подібними приміщеннями в новоутворених комунах і колгоспах.

СТАРОСВІТСЬКИЙ "ХО" І РАЦІОНАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

— «Цить Ваня, не плач, а то прийде вовк, я тебе вовкові віддам!» «Не бігайте, хлопці, до річки, бо там вас водяник у воду повтягає!» «Спи, а то он Хо, бачиш у тій хаті? Хо, Хо, а йди сюди, заberi Саньку, бо вона не хоче спати!»..

З такими «методами» виховання з боку няньок я здібуюся на кожному кроці. Весь арсенал старосвітської чортівні, всю банду одвічних дитячих ворогів няньки безоглядно перетягають з собою в дитячий будинок комуни. Та й не лише ворогів. І методи втихомирити, задобрити дитину—старі, як світ. «Цить, он мати йде. Вона тобі кетю купить, цить!» Дитина, природня річ, починає шукати очима мами з кетью, а не знайшовши, заходиться ще гіршим плачем. Коли ж мати дитяти справді йде, тоді дитя виризається з рук няньці й прожогом біжить до матері. Мати, гадаючи що дитині вчинили щось зле, напосідається на няньку і йде з дитиною до крамниці купувати цукерка. А нянька після цього дивується, чому це смирна до того дитина перестає її слухатися й не хоче ні на що без «кеті» зважати!

Матері, принаймні більша їх частина, не розуміють того, що вони в такий спосіб руйнують весь хід виховання в будинкові, протиставляючи себе—нянькам. А жовтороті малюки наївно спекулюють на такій нерозважності, ласуючи під шумок зайвою

цукеркою. Дуже нечасто можна здибатися з випадком, щоб якась мати свідомо прищеплювала дитині любов до дитбудинка.

Це—прищеплення матерям свідомого ставлення до комуністської виховавчої установи, як і віднажування нянбок від залякування дітлахів всілякою чортівнею—важкий і, певно, довгий процес. Тут потрібно довга й марудна робота коло перевиховання самих матерів, коло засвоєння няньками бодай основних засад раціональної педагогіки.

Бо не тільки чортівню няньки перетягли з собою в дитбудинок. Яюсь пізно ввечері я зайшов у кімнату, де малі діти. Був початок червня. В повітрі ще висіла млоона теплінь літнього дня. А в хаті, де спало щось із п'надцятеро дітей були... наглухо закриті, ще й віконницями на прогоничах припечатані вікна. Я не позаздрив в ту мить на цих майбутніх мешканців прекрасного агро-міста-саду «Кім». Майбутні мешканці агроміста спали в такій нелюдській задусі, що я прожогом вискочив у другу кімнату і гукнув сонну няньку:

— Що це у вас робиться? Нащо це ви позапечатували вікна? Нащо ви душите дітей, коли на дворі така теплінь! Хто вам сказав, що дітей на ніч треба позбавляти свіжого повітря?!

Няньки в свою чергу здивувалися: «спати з розчиненими вікнами? Ні, що не кажіть, а це—дурниця!» І тут посипалися, мов з драного лантуха заяложені аргументи: діти бояться спати, якщо не зачинити вікон, діти вранці прокидаються чуть світ, якщо не зачинити віконниць, і ще раз—діти бояться спати, якщо будуть розчинені вікна.

Це «бояться» звучало яюсь надто непевно. Чи не самі няньки бояться невідомо чого кидати вікна на ніч, перекладаючи вину на чотирьохлітніх дітей? Мені пригадалися розмови про будинок «Юхимця», розмова, де ці жахи, це «страшно» висувалися чи не найбільшим аргументом проти того, щоб там розташувати дитбудинок.

Я мовчки вийшов з хати, повідчиняв усі віконниці, потім увійшов удруте, відчинив квартиру, а в другій хаті, де не спали діти—вікно. І враз посипалися протести нянбок: як я й думав, «боялися» саме вони, не їхні вихованці. Вихованці ж тим часом смашно потягалися у другій кімнаті, з насолодою ковтаючи запашне червнєве степове повітря.

На ніч до дітей згодом Рада приділила спеціальну бабуню. Бабуня крізь ніч безшумно сновигала по будинкові, не змикаючи очей. Няньки здебільшого ночували тепер кожна у себе вдома, і не думаю, щоб щоночі... у хаті. Там вони «не боялися».

Проте розчинені вікна так і лишилися в їхній свідомості «вчителєвою примхою».

Я ж, підтримуваний Радою, вперто застосовував свої «примхи» у вжиток дитбудинка. Згодом і після обіду діти привчилися спати без зачинених віконниць. Лише від напосідливих мух треба було завішувати вікна.

Я навмисне так довго зупинився на цій дрібниці. З дрібниць, кажуть, складається все життя. А це дрібниці надто характерні. Вони є прекрасною ілюстрацією, як до нових форм життя налипає балабухами стара бабуня-традиція, як міцно сидять старі забобони в тих людях, що на них покладено виховання нового покоління, що самі є активними будівниками нового життя. А це вже—не дрібниця.

Б У Д Н

В сонному, одноманітному житті дитбудинку настигали значні й серйозні зміни. Перша: приїхала давно очікувана вихователька з міста, надіслана райінспектурою наросвіти. Друга: кидала дитбудинок стара куховарка, і треба було «назначати нову». І третя зміна, чи не найістотніша: зелені до того пшениці на степу помітно жовкли, никли колосом і всім своїм виглядом віщували близькі жнива. А це віщувало в свою чергу генеральний іспит дитбудинкові, що мав охопити всіх поспіль дітей комуни.

Нова завідувачка енергійно заходилася коло своєї справи. Її твердий, упевнений голос лунав на весь дитбудинок. Вона енергійно ламала примітивізм дотодішнього дитбудівського укладу, приймала нових дітей, одбирала старшеньких окремо в новий будинок, на старому місці лишаючи малечу, і вже третього дня після її приїзду старшенькі сиділи у великій кімнаті, на ганкові будинку й щось запально малювали привезеними завідувачкою олівцями. Як міг я допомагав прибулиці, бо на мене, як на рекомендованого їй Радою «дитячого комісара» полилася злива її вимог і побажань. Я дивувався із тої енергії, що її вона докладала до цієї справи. Тим більше (я це знав), що вона лише кілька днів як кінчила працю із школярами у школі і, не перепочиваючи ні тижня, згодилася на пропозицію інспектора поїхати організовувати дитсадок у комуноу. Досвідчена вчителька, а до того ж і дошкільниця, вона так зуміла захопити, зайняти увагу дітей, що ті цілісний день разом із нею «сіяли мак», «ловили зайчика», «пекли коровай», малювали, співали, ходили з якнайсерйознішим виглядом на всілякі екскурсії, словом робили все, що відволікало їхню увагу від вештання по садках, кручах і інших небезпечних хоч і принадних місцях. Що-правда, Оксана Кононовна ледве дотягала до вечора, падаючи від втоми. Але з незмінно веселим виглядом вона ранесенько вже порядкувала дітьми, завжди весела, завжди однакова, бадьора і привітна.

Другою, не менш важливою подією в житті дитбудинка було «назначеніє» куховарки. Не знаю, з яких саме міркувань, але у питанні вибору персоналу для дитбудинка Рада цілком здалася на самих матерів. Збори матерів-жінок визначали склад персоналу, збори заявляли своє «непозваляєм», якщо хтось із персоналу матерям не подобався. На цьому ґрунті точилася давня боротьба частини матерів з Радою: матері вперто вимагали змінити «завідувачку» дитбудинку, комсомолку, виділену на працю в будинкові осередком. Це єдина кандидатура, яку Рада обстоювала, власне пасивно чинила опір жіночим ухвалям. Жінки ухвалять, а Рада перемовчить, жінки вдруге ухвалять, а Рада вдруге перемовчить. «Завідувачкою» до приїзду Оксани Кононовни звалася оця тиха, роботяща комсомолочка, що власне виконувала обов'язки «завгоспу за одну». Вона йшла вранці на комору одержувати хліб і молоко, тягала всі інші продукти, вела рахунок одязі дитячій, допомагала нянькам, куховарці, мила підлоги, купала дітей і довгий час ще й робила на степу, бо з якогось кумедного непорозуміння праця завгоспом дитбудинку навіть не вважалася за працю, за навантаження. І з того часу, коли вона дістала звільнення від польових робіт і цілком була приділена до дитбудинка, й почався невтомний похід. Кажу ж було непорозумінням, що цю працю вважали легкою, своєрідним відпочинком. Дівчина товклася, як Марко у печі і, зрештою, допрацювалася до міокардиту!

А в тім, може й мала рацію Рада, звіряючись у підборі няньок і куховарки на жіночу масу. Це певною мірою притягало увагу жіноцтва до дитбудівських справ, давало змогу внести корисні корективи в роботу дитбудинку, поставити від усього колективу жіночого певні вимоги Раді. Хоч, кажу, тут часом і не миналося без щонайсиправжнісенької демагогії.

Після довгих суперечок куховарку нарешті обрали. І хоч як не звикли жінки дивитися на працю в дитбудинкові, як на відсиджування від роботи в степу (а лише цю роботу і вважається за роботу, а решта все—притулок для нероб і симулянтів!), а мусіли зразу визначати їй й помічницю. Бо степ неблаганно котив до зелених берегів комуні громади жовтих пшеничних хвиль, нагадуючи про важкі часи і для дитбудинка. Посуду бракує, варити по двічі прийдеться на зміну, хіба тут одній управитися?

Ж Н И В А М И

Дитбудинок чудово вправився з покладенням на нього завданням: охопити на 100% комунівську дітвору, максимально розвантаживши комунарок за-для праці на полі. Підчас самих жнив і початку молотби мені особисто не було змоги багато

приділяти йому уваги. День при дні на степу на лобогрійці, з раннього до пізнього смерку. І лише тоді, як уся бригада ша-башила, я пересідав з лобогрійки на велосипеда і мчав що сили до дитбудинку.

Як там, чи нічого не трапилося протягом дня? Чи все гаразд у нервовому, клопітному вулиці, що зветься комунівським дитбудинком? З практики інших дитустанов, що розгорнулися того літа по колгоспах, я знав, як чуйно реагують матері на щонайменші неполадки, на зриви в роботі дитсадків і ясел. Досить трапитися якійсь невеличкій пригоді, треба тільки спізнитися з обідом, треба, щоб скисло у кухарок молоко чи не принести з комори вчасно хліба, як жіноча маса враз про це довідується, як населення дитустанов враз тане і з великими труднощами поставлене діло руйнується й занепадає.

— Навіщо ви в нас дітей забрали?—напівжартома, напівсерйозно мовила якось до мене одна комунарка з Олійниківської філії.—Ви знаєте, ми шум працюємо, а в нас душі нема як вона там, чи все гаразд, чи не голодні вони там, чи ще живі, господи?..

Діти з Олійниківської філії перебувають у дитбудинкові від понеділка до суботи. В суботу їх розбирають додому батьки, а вранці в понеділок приводять знову. Дітлахи спершу страшенно тяглися додому, нудилися в дитбудинкові, плакали за матерями. Але то лише спершу, доки не при звичаювалися до нової обстановки, доки не ввійшли в курс і, нарешті, не прив'язувалися до дитячого гурту й до його невтомної керівниці так, що годі було журитися за домівками!

Щосуботи чисто викупані, одягнуті в чисті платтячка, діти дуже мало скидалися на тих «бідних нещасних сиротятток», якими вони по інерції уявлялися матерям. Наявний факт кращого догляду, кращого харчування, невиспного піклування дітьми переконував найконсервативніших, переборював усі ті наклепи, що на них намагався відігратися глтай у своїй боротьбі проти колгоспів.

Засіви комуни—ціпком докинути від дитбудинку. І керівниця розумно з цього скористалася: щодня дітлахи, побравшись за руки, йдуть на екскурсії в степ. Їм страшенно подобається все, що коїться на полі. Вони запально сперечаються про все, що потрапляє до їхньої пильної уваги. Вони збирають колекції ко-лосків, подовгу чекають, доки повернуться до того місця, де вони стали, трактори, вишукують серед в'язільниць, кладів і скидальщиків своїх батьків, родичів, приятелів і взагалі надзвичайно люблять ці екскурсії.

Матері теж задоволені з цього. Підведеться інша від снопа, нагукає свого у дитячому табунцеві, всміхнеться до нього привітно і заспокоєна біжить до слідуючого снопа. А малюк, певно

розуміючи, що мати зайнята пильним і поважним ділом, і собі киває їй ручкою і відвертається до не менш цікавого об'єкта екскурсії — трактора. Трактори дівтора страшенно любить. В їхній уяві ці невеличкі фордівські машини встають якимись надзвичайними велетнями, що здатні перевернути світ!

ПРО ЖОВТОРОТИХ ГОСПОДАРІВ, ЗАБУТИ ВАГАННЯ І СИВОГО КАПЕЛЬМЕЙСТЕРА

Наприкінці червня, перед самими жнивами комуна святкувала свою першу річницю. Приїхали з Ізюма шефи, приїхали представники районної влади, поназ'їжджалися гості з інших комун, артилей. З раннього рання комуна висипала чекаючи на гостей, а молодь все поглядала на дорогу: чого ж так не їде оркестра, про приїзд якої вже кілька день ходили чутки?!

Вантажний автомобіль десь застряв у дорозі, оркестра прибула з великим запізненням. І, як завжди, доки керівники свята лагодилися з мітингом, біля комунівської ідальні розпочалося неофіційне свято: оркестра спершу трималася на рівні своєї гідності—заграла одного вальса, далі другого. Хтось із гостей прокружляв самотньою парою. Інші чекали на щось реальніше. Видержуючи тона, оркестра заграла «па д'еспань». На середину кола не вийшов ніхто. Нарешті якась найсміливіша зважилася й підійшла до капельмейстера. Сивий капельмейстер нетерпляче кивнув головою: «він знає, що далі треба конче буде перейти на «польки» й «краков'як», але ж дайте ви людині витримати тона!»

Полька розрізала повітря, мов давно жадане гасло. Пари закружляли, попливли у танкові, виробляючи неймовірні фігури. Нові чоботи й гетри запально одбивали такта, байдужа рука відкидала з чола неслухняне пасмо волосся, а очі, спущені додолу, часом скидалися вгору, озираючи тісне коло цікавих глядачів.

За «полькою»—«краков'як», знову «полька», «гопак» «лезгінка», «сербіяночка», знову «полька» і вальс. Вальс—танцюристам для перепочинку, міській оркестрі—для гідності.

Та про оркестру це я так, жартома. Товариші ізюмські комунальники—музики оркестри—велику подяку мали від комунарів. Вони зробили наше маненьке свято справді урочистим, гучним, справдешнім. Тим дужче, що найурочистішої хвилини свята сивий капельмейстер виявив увесь свій хист і всю свою чулисть.

Оксана Кошоновна з раннього ранку—на ногах. Вона страшенно хвилюється: хоч того дня була й неділя, але, зважаючи на свято, дівтора вся лишилася в будинкові. І матерям вільніше бу-

де, і гостям хотілося показати комуністську дитустанову в дії. До того ж малося на увазі привести дітлахів на мітинг.

Перед великим комуністським будинком розпочався мітинг. Один за одним виходять на тачанку, що править за трибуну, промовці. Нехитрими словами вимовляють свої теплі привітання, розповідають про боротьбу й досягнення своїх колективів гості, вітають зі славними перемогами комуну представники Райпарткому й виконкому. З пригорка, де відбувається мітинг, видно всю комуна: сховалася в садках, біліє черепицею будівель, золотиться—вилискує досягнутими розлогими ланами. Кожен учасник мітингу мимоволі оглядає пройдений комунною річний шлях, підсумовує рік спільної праці і—це гостро почувається—відкидає на бік всі дрібні чвари, всі хвилинні сумніви, всі випадкові неполадки, ясно бачучи голівне: грандіозним зламом, підхмарним перевалом піднісся вгору цей дивний і хвилюючий рік, перший рік існування комуни. Міцною гранітною брилою стала в степах комуна «Кім», непохитна, непереборна, мудра і змужніла в боях. І немає тривоги в очах, що пливають по золотистих просторах: десь за декаду рушить на степ комуна, впорає, звозить, змолотить, подолає, конче—і вчасно подолає злотисте море! В цьому кожен певний, це вже обраховано, розпляновано, визначено наперед...

З тачанки говорить представник райкуща колгоспів. А на стежці, що від дитбудинку, забіліли, зарясніли білі вбрання—йде привітати батьків комуністська малеча. Я киваю сивому капельмейстерові, що зачудовано спостерігав надзвичайну понору комуністського свята. Він прокидається від задуми, рвучко зводить угору руки і з силою кидає їх униз.. Вибухнув і розкотився під ноги малечі величезний, радісний і строгий зустрічний марш. Перериває промову промовець, обертаються до стежки комунари і гості, а сивий капельмейстер кидає і стеле під ноги дітям хвилі урочистої мелодії, заливає гучним рокотом подвір'я садки і неосяжні розгони степу.

Він відчув усю велич цієї хвилини. Йшли не просто собі купка дітей, ні: як рівні до рівних йшли молоді комунари привітати своїх батьків, розповісти їм і гостям устами своєї керівниці про своє життя, підтримати їх у боротьбі за дальші успіхи великої справи...

Це ж для них, для цих малюків працюють і борються батьки! Це ж вони, по роках боротьби, праці й будівництва, зідхнуть, вперше за довгі тисячоліття зідхнуть на повні груди, вперше за тисячоліття поглянуть і до дна відчують всю красу, всі принади і велич життя, тих розлогих просторів, що ген подалися у сизу далечинь! Це ж вони, з тисяч чорних, засмаглих, задушених важкою, рабською працею поколінь перші ступають на поріг життя,

як господарі, як переможці, як люди! І чи ж не про їхню перемогу гримять сурми оркестри, чи не це нагнало матерям на очі неслухняні сльозинки?..

Вже заспокоїлися матері, вже промовляв далі промовець, вже сів на своє місце сивий капельмейстер, і вгамовувала нетерплячу дівчурку їхня керівниця, а оркестр, здавалося, ще гримів, а марш, здавалося, ще линув і рокотав, немов вітаючи далекі колони інших, сотні тисяч і мільйони інших дітей-комунарів, що йдуть майданами найвеличнішого у віках свята—свята перемоги мільйонів над пилітом тисячоліть..

„А СВЕКРУХА ЙДЕ, МОВ ЗМІЯ ГУДЕ“

Я вже підхожу до кінця своєї розповіді. І останні рядки, що їх лишилися написати, мені хочеться присвятити комуністській молоді. Тим хорошим запальним і завзятим юнакам, з якими так легко, так хороше і радісно працювати.

Ось вона вся, засмагла, по святковому вбрана й урочиста, вишикувалася перед старими комунарами й гостями на святі. Хвиляна, уважна і бентежна: це не жарт давати прилюдного концерта, та ще перед такою численною аудиторією!

Як і годиться, ми починаємо концерт «Інтернаціоналом». Вічно нова, вічно хвилююча, пісня пролетаряту лине над прихилим натовпом, заклик до єднання й нових перемог. За «Інтернаціоналом» — «Заповіт», «Грими, грими», чудовий Буденівський марш на слова Асеева, ще декілька революційних пісень.

Може під впливом думок, навіяних зустріччю дітей на мітингові, може з якихось інших, у ту мить ясно неусвідомлених причин, але мені захотілося на тому концерта кінчити. Бо далі, далі йшов Леонтович, чудові народні мелодії в його геніальній обробці. І я відчув, саме в ту мить відчув всю архаїчність, всю несучасність того коштовного музичного скарбу, що зветься творчістю Леонтовича. Я відчув, що ті жалі, одвічні жалі матері, одвічна туга дівчини вже лишилися десь осторонь, загубили свою глибину.

Співаки вичікуючи позирають на мене і це розв'язує мої вагання. Замість кінчати концерта, я перед кожною піснею роблю невеличкого вступу. «Життя, кажу я, так швидко йде вперед, так ламає старі, одвічні звички й забобони, що ми самі, часом, того не помічаємо. Взяти хоч би й пісню, що ми її зараз заспіваємо. «Ой, пряду, пряду, спатоньки хочу... А свекруха йде, як змія гуде»... ще й так недавно ще було: і змія свекруха, і безответна невістка...

В цю мить очі мої зустрічаються з поглядом старої комунарки О. Вона сердито моргає, киває на мене, докладаючи всіх зусиль,

щоб я припинив свою промову. Я, не добираючи причин, що змушують стару комунарку так реагувати на свої слова, спокійно кінчаю вступ і обертаюся до хору:

Ой, пряду, пряду, спатоньки хочу

Пісня плине над притихлими слухачами, тужна, невесела і до болю стародавня.

А свекруха іде, як вітер гуде

Увечорі, в кутку комунівської їдальні я наглядів стару комунарку і вирішив розпитатися в неї про причини її незадоволення.

— Слухайте, бабо, чого це ви так сердито моргали на мене сьогодні вдень, коли ми співали?

Стара спершу ніяковіє. Йй, певно, вже переболів перший біль, що змусив її нестриматися і виказати своє хвилювання. Але я ще дужче зацікавлююся й напосідаю. Причина тут, як я відчував, була якась дуже важлива і в кожному разі не дріб'язкова. Моя бесідниця врешті здається:

— Вірити,—каже вона,—я цієї пісні не можу слухати! Давить мені горло, дихати не дає. Я із старим вже давненько в колективі. Ще коли комуні не було, були ж ми в колективі у «Червоних воротах». І багато, бачу, старого на новий лад перевернулося, багато по-інакшому йде. А от як пісню оцю почую—аж тоді усе мені ясно стає: край приходить усьому старому. Край!

«Та ще ви лою в огонь підлили—отими своїми словами. Вгадали, значить, мою думку.

«Ви от співали, а я ж там не сама сиділа, хлопці мої обидва й невістка. Це я так тільки кажу «невістка», старим звичаєм, а насправді—синова жінка. Синова жінка та й уже. Хіба я їй свекруха, скажіть, тепер? Якщо мамою назве, то й добре, якщо повз мене йдучи привітається—і на тому спасибі!

«От і другий син—парубок. Ожениться, глядіть, скоро. А що мені від того? Буду я свекрухою, буду над нею старшою? Ні. Ні я не буду, ні інші. Кінчилися свекрухи, пішло за водою усе, не вернеться!

«Оце мене й пече найдужче, що не насвекрухуюся я на старості літ. Що вигляділа хлопців, а ніким буде поверховодити, щоб воно тебе знало, щоб боялося, щоб шанувало, щоб ноги твої мило й воду пило. Вже ж, думала, насвекрухуюся, як оженю хлопців, та ба»...

Думала насвекрухуватися!.. Дивно і радісно було слухати. Дивно, бо ця розмова кинула жмут світла у найдальші закутки комунарчиної думки, і в тому закуткові викрила зимерну, консервативну, але вже надламлену тугу. Радісно, бо тій тузі не вийти з закуту, бо розважити стару комунарку можна тільки

а не вертати їй життєвого укладу коли «боялося й воду пило». змусивши її порадити разом з молодими про «кінець свекрухи».

Бо ж молодь, комунівську молодь вже не навернеш на ті збиті віками стежки. Вона шанує старих, кориться господарчому досвідові старших, навіть зве свекруху «мамою», але вже води... води не питиме!

Моя стара бесідниця свого часу, замолоду, і набоялася і на-шанувалася. Здавалося б, їй лише треба радити з того, що моло-дицям тепер вийшли інші права.

Не насвекрухувалася... Химерно!...

РОБЛЯТЬ-ЛЮБЛЯТЬ І НІКОМУ НЕ ВІДДАДУТЬ

Ми сидимо з комунаром Х. на ганкові його житла й розмов-ляємо про молодь. Вже старий, хоч ще ставний і бадьорий дідок, комунар цей—живий доказ того, що зі вступом до колгоспу зов-сім не вирішується цілковите перетворення селянина-власника на завершену соціалістичну людину. Комунар ще сповнений думок, що аж ніяк, здавалося б, не пасують стопроцентному плякатному, мовити б, колгоспникові.

Х.—середняк, колишній учасник славнозвісного «юхимцево-го» СОЗ'у. Він—комунар—часом прихильно згадує у розмові той СОЗ, не вбачаючи жодних серйозних причин до його лікві-дації. Його господарство, мов маленький острівець, ковтнуло комунівське море: хоч і знав старий що його в жодному разі не займуть, хоч і не дуже хотів уступати до комуні, але оточений з усіх чотирьох боків дворами, садками й землями комуні усту-пив таки й собі. Багато де-чого він ще не сприймає, з нього добрий критикан (хоч мало коли—прилюдно), але думка про ви-хід з комуні не в'яжеться з загальною обстановкою. Ну як ти його житимеш самотою, маленьким острівцем серед колективного моря!?

— Мене що найдужче, я вам скажу, пече, так це діти. Ди-вується? Авжеж діти. Знаю, ви почнете казати, що в комуні їм краще живеться, ніж раніше, ніж живуть діти поза комуною... А я хіба кажу проти цього? Хіба я цього не бачу? Хіба я не згоден, що краще? Хіба я, приміром, не знав, що мені самому булоб несила тримати малого в семиріччі? Хіба я не бачу, що їм і робити легше; можна, якщо не схоче, менше робити, ніж раніше. Знаю я це, ви не думайте, що я заплющившись із усім не згоджуюсь, не подумавши наперед добре. Я цілі ночі не сплю—^{думаю} думаю все...

— Я своїм дітям не хаяїн більше—ось у чому моя журба. Не батько я вже своїм дітям! Ви розумієте мене? Вони тепер самі на себе роблять, самі собі все справляють. Вони у роботі тепер

більші, старші за батька. Адже я роками вже у непрацевдатні вийшов, пенсіонер, виходить, а вони—повноправні комунари.

— Чекайте, а хіба ж вони у своєму, чи то пак, вашому хазяйстві не робили?!

— Робили. Хлопці, щитаєте, самі в полі правувалися, дівчина на городі чи так по хазяйству. І все ж—я був хазяїн, я був батько, я їм справляв, я про них дбав, піклувався об усім. Звичайно, вони ж і раніше самі собі все справляли, одробляли ж у своєму хазяйстві все, що на них витрачалося. Робили ж від рання до ночі. І все ж—я був батько, а вони діти, я міг їх покарати, міг помилувати, я міг, коли хотів, чимось порадувати, пригостити, одягти одмінно від других. Я, батько, своїх дітей. А що від мене лишилося? Саме слово «батько». Ще добре, що діти, спасибі їм, гарні, а інше, знаєте, чуть що не так—одтисчувало б і гайда з очей. Щоб йому: їсть—п'є на спільній ідальні, одежа — Рада аванець (аванс. М. Д.) дасть—справить. Заміж надумало, женитися заходилося,—батько, часом, останній про це довідається. Що він одділятися від батьша буде, чи придане дівка проситиме. Я вже там про вінчання, про благословення батьківське не кажу. Це хай би вже як там хотять, поновому. Але ж от не скоче інше, не прийде сказати, порадитися, не приведе майбутньої невістки показати. А ти.. що ж ти, ти, вже не батько! Був колись батьком а тепер...

Старий блимкає в п'ятмі вогником цигарки і мені видко, як біля уст йому збіглися веселі змершечки старечої усмішки:

— Що ви на це скажете, га?—питає він у мене.—Адже ж проблема, га?.

— Проблема,—всміхаюся й собі до свого бесідника.—Тільки ви даремно з-за неї ночей не спите.

— А й то правда!—раптом трохи несподівано пристає він на мову.—Колись було женили парубка, а той і не знав на кому, аж доки не покажуть йому молоду. І такого бувало. Ну, та це минуло, як не як, а такого права, як щиро казати, вже ось годів із тридцять не було, щоб женити парубка не спитатившись у нього. Дівчата... ну дівчат правда оддавали не так давно. Оддавали, це факт... Ну, так то ж дівчата.

Старий замовк, а інтересне у глибокій задумі:

— Що не кажіть, а інтересне життя пішло тепер. Хоч і молодим: їм старе не болить, нема в них за ним жалю, а нове вабить, тягне, вони його люблять, головою ладні накласти за нього. Я от усе придивляюсь як хто себе у роботі показує, це ж головне—у роботі. На своїх дивлюся: який був дома, такий і в комуні—двічі не загадує, сам знає діла глядіти. Інше, правда, симулює, огинається по-за вуглами, ну тільки тих, що роблять—більше, багато більше! А це—головне. Роблять—значить люб-

лять, значить воно їм своє, значить воно їм болить, значить буде з усього того толк. Я от тільки вже старий, мені тільки лежати десь у холодку та думати. Я мабуть за все життя стільки думок не передумав, як за цей останній рік. Подумаєш: і те не так, і те не так, і те погано, і те не на місці... А поглянеш удруге—роблять! А роблять, значить люблять, значить зроблять, збудують, нікому не віддадуть і нікуди не звернуть!

Ми змовкаємо, викурюємо по цигарці і йдемо в хату трохи заснути. Спати лишилося небагато: старому не спиться за звичкою, а мені треба на світ-зорі вставати: моя бригада завтра вирушає на молотьбу.

ПЕРШИЙ З-ПОМІЖ П Е Р Ш И Х

Ще задовго до того, як традиційний буфер видзвонить сигнала йти на збірню, прокидаються трактористи. Всякий інший робітник бригади може ще трохи почасувати, може спізнитися вийти на роботу, може, зрештою, зовсім не вийти якийсь день. Всякий інший з бригади, щойно пошабашать увечорі, може зразу рушати на домівку відпочивати. Він може переіменити собі роботу, вибрати; чи класти снопи, чи в'язати, чи їхати до міста у підводу, якщо буває потреба. Тільки трактористи—беззміни. Тільки трактористи—невтомні. Вони встають першими, біжать до своїх машин, лагодять їх, вивіряють, часом розгвинчують, ремонтують, наливають гасом і водою, а вже тоді збирається бригада, вже тоді прокидається решта. Пошабашивши, трактористи не можуть зразу кидати машини, а часом ще довго до пізнього вечора пораються біля моторів, щоб на ранок бути готовими рушати на степ.

На тракторах, як майже всюди і завжди—молодь. Комсомол. Лише один з кімовських трактористів—не комсомолец. На інших тракторах—комсомольці, на «Запорожцеві» — комсомолец. Почорнілі, схудлі, вкрай стомлені, вони працюють у найважчих умовах, навантажуючись разом із машинами на всі можливі відсотки. Удень трактори—на молотьбі, уночі—лушать стерню, орють на зяб. Уночі коло машин—інші, що ще вчаться на трактористів, а біля них, невтомно, невідступно—кадровики. Куняють на бричці з гасом, що-хвилини прокидаючись, прислухаючись до туркоту машин, що подалися в другий край гін. І миттю спиняються біля тракторів, щойно вчують щось непевне, щойно спинить машину недосвідчений стерновий.

Жодної скарги! Жодного збою! Жодної хвилини неувважності, недбальства! І гаряча любов до машини.

Трактор—нічий. Трактор—заперечення самого поняття «власність», трактор і комуна—одне. І людей, що працюють на ньо-

му, трактор виховує мимоволі, вигартовує невтомних, точних, сміливих і впертих робітників.

День-при-дні—у газовому димові, день-при-дні обгорнуті курявою трактористи, проте, ведуть перед у свідомому, соціалістичному ставленні до праці.

Всі майже жнива ту лобогрійку, де я був скидальщиком, тягав трактор Івана Шкрябця. Завкультпропом комсомольського осередку, Шкрябець в той же час досвідчений тракториста. Він не задовольнився тими знаннями, що здобув на тракторних курсах: він перечитав чимало літератури з цього питання і править за консультанта іншим товаришам. «Давай стерно, а ти біжи до мого трактора. Став, помімаєш, а чого—не доберу!..» З такими словами частенько звертаються до Івана інші мотористи. І спостерігаючи, як він ставить діагноза хвороби машини, не можна не замилуватися. Він дуже нечасто хибить, дуже нечасто не знаходить причини. З осені він, до речі, пішов вчитися в Ізюмський технікум молочарства. І в тих цифрах-відсотках, що він прислав мені, склавши зачоти першого триместра, я взяв колишнього тракториста—Івана Шкрябця. Він—комсомолец. Отже він не може не бути першим у науці, як не міг не бути першим у роботі, за стерном своєї машини! Колись, років чотири-п'ять тому, він кінчив четверту групу сільської школи. І відсотки його триместрового звіту красномовно свідчать, яку нелюдську силу енергії й запалу вкладає він у науку, скільки йому довелося пригадувати, надолужувати, вчити заново...

Іван Шкрябець—комсомолец. Він не може не здолати науки, як не міг не перемагати комуністських просторів за стерном свого трактора!

РОЗДІЛ ОСТАННІЙ.
ПРО ЛОБОГРІЙКИ Й
„ІНТЕРНАЦІОНАЛ“,
ТРАКТОРИСТА ПЕТРА
Й ПЕРШІ ЕШЕЛОНІ
БІЛЬШОВИЦЬКОГО
Л І Т А...

Старенька, розтрюшена С028 раз-у-раз давиться грубими кавалками соломи і ображено стогне: «в-в-ууу-ув!»

— Тонше давай! Зе-ерно йде в полову! Віялка забила, не стигає одвівати. Тонше дава-а-ай!

У жнива трактори тягали... дві добогрійки ізчеплені до купи. «Фордзонові» це саме під силу. А в радгоспові їм. Ілліча косили «Інтернаціонали». Орний реманент до них—чотирилемешні плуги, борони, сівалки вже радгосп має. Але косив «Інтернаціонал»... чотирма зчепленими до купи лобогрійками. Трагкомічне

вразіння справляє цей архиерейський цуг карликових машин із дужим і спритним трактором на чолі. Вчора—доказ середнього достатку господаря лобогрійка сьогодні, причеплена до трактора—викликає лише посмішку.

— Лобогрійка ще довго житиме, — сказали мені на оці мої міркування, — там, де виляже хліб, де низькорослий, на ячменеві тощо—ні снопов'язалкою, ні навіть самокидкою не заїжджай.

Так, звичайно. А де це «там, де».... А там, де ніякого «де» немає, лобогрійка вже не на місці.

Та лобогрійками, принаймні, можна навантажити трактори на всі їхні кінські сили. Гірше стоїть справа з молотарками. І тут «учорашність» дотеперішньої с.-г. техніки б'є і в вічі й по кишені. Вчора — емблема заможности, критерій до розкуркулення—молотарка СО28, БДО34 тощо, сьогодні—«прядка», що нею в день можна збити «всього» лише 75—100—120 кіп. Отже в перспективі, конкретно в «Кімові», — 40—50-тиденна молотьба. Велика соціальна перебудова села тягне за собою, йде поруч із нечуваною й нагальною технічною революцією в сільсько-господарчому виробництві. Справді бо — шкода дивитися: СО28 «Фордзон» жене на закритім газіві на половину, а то й менше своєї справжньої сили.

— То-о-онше давай!

І задавальник розсоте сніп, придержує спід і потроху пускає в барабан тоненькі пасма.

Годі казати, що відсутність великої машини здорожувала певною мірою молотьбу, затримуючи людей довше, ніж треба, не даючи змоги перекинути їх на інші, що вже настигали, роботи.

Біля трактора правує комсомолец—Петро Золотарьов. Регулювати ходу мало завантаженого трактора важко. Клопітна справа. І Петро ні на мить не відходить від мотора. Молотили розв'язь, часом не встигне задавальщик задати як слід, розженеться барабан і трапляється якась аварія. Розстроїлася циганка на соломотрясі, зривало двічі дошку із циганками. Бригада мимоволі відпочиває: перекинутися тим часом на іншу роботу неможна, бо молотили далеко від центру комуни—на одній із філій, «Самарському хуторі».

Через те так пильно стежить за трактором тракторист, через те не відходить ні на мить від машини. Прокидається він, як і завжди, перший. Іноді заспить, перевтомлений, але щовечора прохає старіших комунарів, що не вміють довго спати, або вартового на току збудити його на світанкові. Його мрією було хоч раз пустити машину, хоч раз задати в барабан до східсонця. І щоразу щось заважало: то закомизиться трактор, то не докликеться людей бригадир, то ще щось перешкодить. І тільки останнього дня молотьби ця мрія справдилася, хоч і не цілковито.

Я саме зніс першого, не віднесеного з вечора, штиля на високу скирту, коли Петро пустив машину. «Не щастить Петрові із сонцем», подумав я, милуючись тим, як з-за обрію визирнуло вогняне коло. Але Петро стояв біля трактора і щось кричав до мене, показуючи рукою на обрій. На обличчі йому світілася радість. Ага, ясно, зі скирти стонце вже видко, а внизу воно ще не сходило! Я не став розчаровувати тракториста.

Він прокидається раненько не лише сам. Нашвидку вмившись, він біжить до скирти й гукає:

— Хлопці! Хванасе, уставайте вже день! Хло-опці!

Інших нагукує бригадир, інші сами встають, але в Пегра свій клопіт:

— Я від комсомольців. від ячейки, зборами наставлений своїх хлопців підтягати — каже він, Кому-кому, а вже ж совісно буде комсомольцеві заспати, пізніше від усіх з'явитися на тік. А де комсомольці, там і вся братва, самі ж знаєте. Пример у роботі — первое діло

До пізнього смерку кипить робота. Барабан ковтає все нові й нові гарби пшениці, що не день меншає копичок на степу. Швидше б кінчити та перекидатися бригадою до комуні, до гурту. Скучили вже по комуні, по товаришах, по сельбудові, по ячейці..

...З одрізом берданки 32-го калібру я вартую чували з пшеницею на самарським току. В небі — липневий, пахучий і теплий місяць і ясні, кароокі і м'ясні зорі. На невивершеному ожереді, на підвезених з вечора останніх гарбах із пшеницею — придушений сміх, неясні шепоти і важке хрюпіння зморених працею комунарів. Десь за годину-півтори треба вже будити Петра. Сьогодні ми конче мусимо задати в барабана до сходу сонця!

Мені не спиться не лише з обов'язку. Я безшумно обхожу тік, чували, машину, гарби, теплого ще від денної напруги трактора, прислухаюся до шепотів і шумів ночі й намагаюся розібратися й калейдоскопі вражень від дивних і славних подій, що їх спостерегачем і учасником мені довелося бути.

В калейдоскопі тому міняться, переливаються й зникають сотні хороших, близьких, споріднених спільною працею облич, уривки розмов, дискусій, лайки, запальних промов, веселих дотепів, сплесків зневіри і одчайдушного завзяття.

Почуваю, що в тому всьому годі зараз розібратися. Що про славних цих будівників нашого суворого й радісного «сьогодні» треба ще складати сотні великих і прекрасних книг.

Великим історичним перевалом зметнувся до зір рік великого переламу, і за тим перевалом вже зникають відверть навантажені більшовицьким урожаєм перші ешелони більшовицького літа.

УДАРНИКІВ СОЦІАЛІСТИЧНИХ ЛАНІВ ДО ЛІТЕРАТУРИ

І В. С Т. Я С А Н

Двадцять восьмого грудня раптово помер старий більшовик директор радгоспу ч. 20 Іван Станіславович Ясан.

Т. Ясан народився в білоруській наймитській родині 1894 року. До 21 року Ясан наймитував по куркулях. З 1913 року він працював чорноробом на шкляній гуті, а після—залізничником та сторожем.

Освіти т. Ясан здобув самотужки, пасучи череду. Політичною літературою він зацікавився 1905 року. Цей рік відіграв у житті небіжчика велику роль: його батько, не витримавши нелюдських репресій уряду, помер.

За часів імперіалістичної війни, Ясан бере участь у нелегальних військових революційних гуртках.

До партії більшовиків Ясан вступив у липні 1917 року. З лютого до жовтня 1917 року Ясан працював на професійній роботі.

В Жовтневому перевороті Ясан брав участь як учасник Червоної гвардії. 1918 року Ясан працює як голова партійного осередку загону, а 1919 року в комуністичних батальйонах б'ється проти денікінців.

По закінченню громадянської війни Ясан працює в Укрколгоспцентрі, на продроботі, а з 1923 року на посаді прокурора.

З 1929 року його з власного прохання ЦК КП(б)У переводить на фронт соціалістичної перебудови села. Його призначають на директора новоорганізованого радгоспу ч. 20 ім. газети «С.-Г. Пролетар».

Радгосп виріс на буквально голому місці завдяки самовідданий роботі наймитів (тепер робітників радгоспу), серед яких найбільше й найкраще працював т. Ясан.

Без спеціалістів, без достатньої кількості устаткувань, зі старими машинами Ясан з більшовицькою завзятістю працює на цьому посту. Навіть хворий він не кидав роботи, доки раптова смерть не зняла з поста комунара-Ясана.

Районний партійний комітет закликав робітників радгоспу вшанувати пам'ять т. Ясана ще більшою організацією ударних груп і заповнити його місце в партії кращими робітниками-ударниками соціалістичного будівництва.

На залик Райпаркому 18 робітників-ударників радгоспу подали заяву до радгоспного осередку КП(б)У про вступ до партії. В своїй заяві вони заявляють, що наймити-ударники будуть боротися проти куркулів, проти шкідників і з ентузіазмом виконають промфінплан на 1931 рік.

ЛИСТ ДО РЕДАКЦІЇ

Тов. Ясан І. С. розпочав готувати художньо-літературний твір про те, як радгосп імені газети «С.-Г. Пролетар» боровся за більшовицькі темпи роботи. Раптова смерть не дала змоги тов. Ясанові цілковито його закінчити і він лишився майже на половину не закінчений.

За ухвалою робітників радгоспу вирішено брошюру закінчити робітничим колективом. В присутності тов. Гавриленка було складено умову про виготовання цієї брошури ударниками радгоспу, прізвища яких до вас уже надіслано. Крім цього т. т. *Короховий Ф., Штільман, Анилко, Климів, Соколов, Шаровара, Політикін, Квітка, Задановський, Бобик, Осауленко і Кречотнев* також прохають приєднати їхні підписи до надісланой умови.

Зібраний матеріял надішлемо вам не пізніше 15 січня 1931 року.

З доручення робітників К. Сторчак.

м. Орхів
Редакція газети
„ЛЕНІНСЬКИМ ШЛЯХОМ“
5-І 1931 року

Б У Б Л И К

Ж Н И В А

Запалали ранком роси—
гей, ударив дзвін.
Нум туди, де лан колосить,
де невидко тін.
Нум туди... і вітер ввічі—
цокотять жатки —
Бригадир вже копи лічить
золоті полки.
А спереду синь прозора —
слухає жнива.

Комсомолка на «Фордзоні»
з жатками співа .
Запалали ранком роси —
мчать у перегін .
Йдуть бригади між покосів —
в жатковий похід.

М И К О Л А Ч А Й К А

(Ставрополь-Кавказький)

О С І Н Ї

Задзвонила осінь
Синім листопадом,
Розгулялась осінь
Та й над нашим садом.
Похилились вільхи,
Опадає листя,
І останні квіти
Позривала Христя.
Раді тобі осінь,
Нехай дощ моросить
Хутір наш в колгосп,
Більше не голосить.
Ти дала нам осінь
Урожай хороший.
Урожай хороший
На торік несхожий.

ХРОНІКА УДАРНИЦТВА

Робота над призовом ударників до літератури, що її за допомогою Укрколгоспцентру, ВУК'у Робземлісу та НКЗС УСРР розгорнула спілка „Плуг“ разом з літгрупою „Трактор“, дала певні наслідки. Із товаришів, відряджених для цієї роботи на райони до радгоспів та колгоспів, частина вже повернулася й упорядковує зібраний матеріал. Дотепер проведено призов ударників та засновано гуртки: у Волохівській комуні «Червона Зоря»—2 гуртки (по 10 чоловіка); у радгоспів ім. с.т. «Пролетаря» організовано літбригаду пам'яті т. Ясана (25 роб. ударників; в радгоспі «Червоний Перекоп»—1 (12 осіб); при комбінаті ім. XIV партконференції (15 осіб), при радгоспі «Гірник № 1» (7 осіб) та радгоспі ім. Куйбишева (10 осіб); також засновано лігурток при НКЗС, яким керуватиме т. Заєць. Орга-